

KÖ Ö A R T Ú R

HARRY HILL BANDHOLTZ ALAKJÁNAK ROMÁN „TÜKÖRKÉPE”. MÚZEUMI KINCSEK MEGMENTŐJE VAGY HANTÁZÓ SZÉLHÁMOS?

KI V O N A T: Harry Hill Bandholtz azon amerikai katonák egyike, aki nagy népszerűségnek örvend hazánkban. Az amerikai tábornok a magyar nemzet örök hálóját akkor érdemelte ki, amikor lovaglópálcáját is segítségül hívva megakadályozta, hogy a Budapestet megszálló román hadsereg katonái a Nemzeti Múzeum kincseit ellopják. Az amerikai tiszt ma is álló szobrát – mely Ligeti Miklós alkotása – hosszas diplomáciai vajúdas után 1936-ban avatták fel. Román részről a tábornok lejáratására tett kísérlet már 1935-ben elkezdődött. Gheorghe Mărdărescut – aki a román királyi hadsereg magyarországi főparancsnokaként többször is konfrontálódott az amerikaival – felhárította Bandholtz 1933-ban, New Yorkban angol nyelven megjelent naplójának stílusa, de legfőképpen a román hadsereggel szembeni szigorú kritikája, ezért 1935-ben a *Curentul* című lapban folytatásokban közölte ellenpamfletjét, melyben kísérletet tett a szerinte igaztalan és megalapozatlan vádak cáfolatára. A cikksorozat ugyanabban az évben összegyűjtve is megjelent kb. 1000 példányban, de Magyarországon teljesen ismeretlen maradt szinte a mai napig. Érdekes adalék, hogy Romániában viszont Bandholtz naplója az, amihez szinte lehetetlen hozzájutni, példának okáért Kolozsvár egyetlen könyvtárában sincs belőle példány.

Hogyan látja Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok személyét és budapesti tevékenységét napjaink román történetírása? Elismerik-e a fosztogatások

tényét a szakemberek? Ha igen, mivel magyarázzák a Magyarországot megszálló román csapatok rablásait? Tanulmányunk ezekre a kérdésekre keresi a választ törekedvén arra, hogy képet kapjon az olvasó arról, hogy mi ma általánosságban a román történelmi álláspont a fenti kérdések kapcsán.

KULCSSZAVAK: román megszállás, Budapest, Harry Hill Bandholtz, Nemzeti Múzeum, román fosztogatás, Gheorghe Mărdărescu, Constantin Diamandy, 1919

ARTÚR KÖŐ

**THE ROMANIAN “MIRROR IMAGE”
OF THE FIGURE
OF HARRY HILL BANDHOLTZ.
A RESCUER OF MUSEUM
TREASURES OR
A PHILANDERING SWINDLER?**

ABSTRACT: Harry Hill Bandholtz is one of the American soldiers who is very popular in our country. The U. S. general earned the eternal gratitude of the Hungarian nation when he used his riding crop to prevent the Romanian army occupying Budapest from stealing the treasures of the National Museum. Miklós Ligeti's statue of the American officer, which still stands today, was unveiled in 1936 after a long diplomatic ordeal. The Romanian attempt to discredit the general already began in 1935. Gheorghe Mărdărescu, who as commander-in-chief of the Romanian Royal Army in Hungary had several confrontations with the American, was outraged by the tone of Bandholtz's diary published in English in New York in 1933, but above all by his harsh criticism of the Romanian army. In 1935, Mărdărescu published a pamphlet in the newspaper Curentul, in

which he attempted to refute what he considered to be untrue and unfounded accusations. The series of articles was published in a collected edition in the same year in about 1,000 copies, but it has remained completely unknown in Hungary almost to this day. It is interesting to note that in Romania, however, Bandholtz's diary is almost impossible to find, for example, there is not a single copy in any library in Kolozsvár (today: Cluj-Napoca). How does contemporary Romanian historiography view the person and activities of American General Harry Hill Bandholtz in Budapest? Do experts acknowledge the fact of the looting and, if so, how do they explain the plundering of the Romanian troops occupying Hungary? Our study seeks to answer these questions, in an attempt to give the reader an idea of what the general Romanian historiographical position is on these issues today.

KEYWORDS: Romanian invasion, Budapest, Harry Hill Bandholtz, National Museum, Romanian plundering, Gheorghe Mărdărescu, Constantin Diamandy, 1919

Harry Hill Bandholtz azon amerikai katonák egyike, aki nagy népszerűségnek örvend hazánkban. Az amerikai tábornok a magyar nemzet örök hálóját akkor érdemelte ki, amikor lovaglópalcáját is segítségül hívva megakadályozta, hogy a Budapestet megszálló román hadsereg katonái a Nemzeti Múzeum kincseit ellopják.

A román hadsereg 1919 augusztusában foglalta el Budapestet annak ellenére, hogy a párizsi békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa megtiltotta számukra a város megszállását. Clemenceau – a Legfelsőbb Tanács elnöke – nem a románokon kérte számon a magyar fővárosba való benyomulást, hanem a következőképpen szólította fel a magyar kormányt az 1918. november 3-án megkötött fegyverszünet betartására: „Magyarország tegyen eleget a fegyverszünet előírásainak és tartsa tiszteletben a Legfelsőbb Tanács által rögzített határokat, és mi megvédjük Önöket a románoktól, akik nem kaptak tőlünk semmilyen felhatalmazást. Azonnali hatállyal küldünk egy szövetséges katonai missziót, amelynek feladata a leszerelés felügyelete, valamint gondoskodni arról, hogy a román csapatok kivonuljanak.”¹

1 Elter 2019.

Augusztus 11-én reggel érkezett meg Budapestre Harry Hill Bandholtz a brit–francia–olasz–amerikai tábornoki bizottság tagjaként, amely bizottság fő feladata a román csapatok kivonulásának felügyelete volt. A Szövetséges Katonai Misszió vezetését napi rotációban osztották fel egymás között a tábornokok. A rekvirálási és rablási tilalom ellenére augusztus 25-én Bandholtz tábornok az Állami Vasúti Üzemben 135 megrakott teherautó és 25 rakodó teherautónyi elszállításra szánt üzemfelszerelést mentett meg a románoktól.

A tábornok 1919. október 5-én írta be magát a magyar történelembe, amikor – a bizottság napi elnökeként – lovaglópálcája segítségével megakadályozta, hogy egy csapatnyi román katona a Nemzeti Múzeumból kiállítási tárgyakat raboljon.² A Nemzeti Múzeum elé már felvonultak a megrakásra váró román teherautók, az épület kifosztását csakis az akadályozta meg, hogy Bandholtz a román katonákat kizavarta onnan, a múzeum ajtóit pedig a szövetségesek nevében lepecsételtette.

Az amerikai tiszt ma is álló szobrát – mely Ligeti Miklós alkotása – hosszas diplomáciai vajúadás után 1936-ban avatták fel. Román részről a tábornok lejárására tett kísérlet már 1935-ben elkezdődött. Gheorghe Mărdărescut – aki a román királyi hadsereg magyarországi főparancsnokaként többször is konfrontálódott az amerikaival – felháborította Bandholtz 1933-ban, New Yorkban angol nyelven megjelent naplójának stílusa, de legfőképpen a román hadsereggel szembeni szigorú kritikája, ezért 1935-ben a *Curentul* című lapban folytatásokban közölte ellenpamfletjét,³ melyben kísérletet tett a szerinte igaztalan és megalapozatlan vádak cáfolatára.⁴ A cikksorozat ugyanabban az évben összegyűjtve is megjelent kb. 1000 példányban, de Magyarországon teljesen ismeretlen maradt szinte a mai napig. Érdekes adalék, hogy Romániában viszont Bandholtz naplója az, amelyhez szinte lehetetlen hozzájutni, példának okáért Kolozsvár egyetlen könyvtárában sincs belőle példány.⁵

De hogyan látja Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok személyét és budapesti tevékenységét napjaink román történetírása? Elismerik-e a fosztoga-

2 A lovaglópálcát később, Huszár Károly akkori miniszterelnök kérésére, az amerikai tábornok a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta.

3 Ellengúnyiratát.

4 Ungváry 2000.

5 Ungváry 2000.

tások tényét a szakemberek? Ha igen, mivel magyarázzák a Magyarországot megszálló román csapatok rablásait? Tanulmányunk ezekre a kérdésekre keresi a választ törekedvén arra, hogy képet kapjon az olvasó arról, hogy mi ma általánosságban a román történelmi álláspont a fenti kérdések kapcsán.

A Román Külügyminisztérium Diplomáciai Levéltára 2019. október 17-én – Trianon 100 éves évfordulójához közeledvén – Facebook-oldalán bejegyzést tett közzé Bandholtz budapesti tevékenységéről.⁶ Minden valószínűség szerint a kiváltó ok a Magyar Távirati Iroda (MTI) által közölt megemlékezés volt, ahol Varga Benedek⁷ méltatta az antant tábornoki bizottság amerikai tagját. Ugyancsak 2019-ben – minden bizonnyal az említett Facebook-bejegyzésből „táplálkozva” –, Románia legnépszerűbb történelmi folyóiratában (mely nyomtatott és online formában is olvasható), a *Historiában* is írtak a Budapestet megszálló román hadseregről. A tanulmány szerzője, Ionel Grigorescu szerint az állítás, mely szerint a Nemzeti Múzeumot a román csapatok megkísérelték kifosztani, csupán „magyar rágalom”.⁸ A Külügyminisztérium Diplomáciai Levéltárának közösségi oldala szerint gazdag forrásanyag bizonyítja, hogy a román hadsereg élelmiszerral látta el a magyar lakosságot, gabona- és élelmiszer-szállítmányokérkeztek vonaton Erdélyből, még a Dunán is lehetővé tették a táplálék eljuttatását a rászorultakhoz.

„A román hadsereg beavatkozását, mely felszabadította Magyarországot a bolsevizmus alól, a helyi lakosság örömmel fogadta, de akadtak olyan magyar politikusok is, mint Wekerle Sándor, akik szintén üdvözölték a román felszabadítást” – olvashatjuk.⁹ Megemlíti, hogy az amerikai tábornok emlékirata 1933-ban jelent meg, melyben a románok kapcsán „rablásokról és visszaélésekről” ír.¹⁰ A levéltár írásos források közzétételével és más visszaemlékezésekre hivatkozva próbálja Bandholtz állításait cáfolni, mondván: fosztogatásra elvértve került csak sor. A Nemzeti Múzeumban történeteket a következőképpen magyarázza: csupán arról volt szó, hogy a román katonai szervek visszakövetelték a múzeumtól

6 <https://www.facebook.com/arhivelediplotmaticMAE> (a letöltés időpontja: 2023. július 25.)

7 2016 és 2021 között a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója volt.

8 Grigorescu 2019.

9 Grigorescu 2019.

10 Az emlékirat legfrissebb magyar kiadása: Lengyel 2020.

a háború utolsó hónapjai során az erdélyi múzeumokból elhozott javakat, melyeket az osztrák–magyar csapatok vittek el a kivonulásukkor. Álláspontjuk szerint a visszaemlékezésében az amerikai tábornok anélkül, hogy tisztázná az ügyet, csak és kizárólag magyar szemszögből mutatta be az esetet, miközben a múzeum vezetői beleegyeztek abba, hogy az erdélyi műtárgyak egy részét viszsaszolgáltatják, a Román Tudományos Akadémia Könyvtárából 1917-ben ellopott dokumentumokkal együtt.

Inel Grigorescuék – Bandholtz állításai valóságtartalmának megkérdőjelezhetőségét erősíteni akarván – említenek egy 1920. február 13-i interjút, ahol az amerikai tiszt a *The New York Times* újságírójának beszélt a Budapesten történekről, ekkor azonban a tábornok „aranykincsek elrablásának” megakadályozásáról nyilatkozott, holott az emlékiratban múzeumi tárgyokról írt. A románok szerint az USA-ban dolgozó diplomataik tiltakoztak az interjúban elhangzottak miatt, aminek hatására Harry Hill Bandholtz visszavonta kijelentéseit, és azt állította, ilyet nem mondott az újságírónak. 1920. március 17-én a USA külügyminisztériuma szóbeli jegyzéket küldött a washingtoni román képviselőnek, melyben megerősítették, hogy az interjú készítője a tábornok beleegyezése nélkül, valótlanosságokat írt. A Külügyminisztérium Diplomáciai Levéltárának közösségi oldalán az említett bejegyzésben – annak érdekében, hogy Bandholtz visszaemlékezését úgy állítsák be, mint megbízhatatlan forrást – azt olvashatjuk, hogy a Szövetséges Katonai Misszió amerikai vezetője valótlanokat állít olasz és francia kollégáival kapcsolatban, de a más nemzetek iránti előítéletei (zsidók, mexikóiak és más latin népek) is kiolvashatók soraiból.

Íme egy – a levéltár által bizonyítéknak szánt – feljegyzés, melyet a Román Kormány Budapesti Főbiztossága küldött Bukarestbe a román miniszterelnöknek (a dokumentumot magyarra fordítva¹¹ közöljük):

---

11 Itt szeretném köszönetemet kifejezni Dr. Borsi-Kálmán Bélának az általam végzett fordítás pontosításában nyújtott segítségéért.

„A Román Kormány Budapesti Főbiztossága

Budapest, 1919. szeptember 30.

Miniszterelnök Úr,

Megtiszteltetés számomra, hogy elküldhetem a mellékelt feljegyzéseket Budapest tűzifa, szén és élelmiszerellátásáról.

Ez az egyik legsürgősebb dolog, amire tisztelettel hívom fel figyelmét.

Mind a saját tekintélyünk, mind pedig szövetségeseink előtti presztízszünk szem előtt tartása arra kötelez bennünket, hogy minden lehetséges módon gondoskodjunk a magyar főváros lakosságáról, annak érdekében, hogy ezzel a magunk számára is kellemesebb atmoszférát teremtsünk.

Fogadja nagyrabecsülésemet.

Ö Uraságának

Văitoianu tábornoknak¹²

a Minisztertanács elnökének és belügyminiszternek

Bukarest¹³

A másik dokumentum, amivel a levéltár a román hadsereg ellen felhozott vádakot próbálta cáfolni, Constantin Diamandy¹⁴ román diplomata 1921 áprilisában írt visszaemlékezése. Ezt is magyarra fordítottuk.

„Feljegyzés Take Ionescu Miniszter Úrnak Románia Budapesten tanúsított magatartásáról, néhány a Külügyminisztérium archívumában őrzött dokumentum másolatával

---

12 Artur Văitoianu tábornok 1919. szeptember 27-e és 1919. november 30-a között volt Románia miniszterelnöke.

13 Forrás: Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe <https://www.facebook.com/photo/?fbid=140135327355954&>

14 Diamandy a megszálló csapatok és a külvilág közötti kapcsolatokért felelős román diplomáciai különmegbízott volt. Lásd Borsi-Kálmán 2022, 9.

A mi budapesti politikai tevékenységünket a magyarokkal való megegyezés szándéka vezérelte. Mi hajlandók voltunk olyan hosszú távú gazdasági engedményeket tenni, melyek pótolták volna számukra mindazokat a nyersanyagokat, amelyekben a Romániához csatolt területek elvesztése következtében hiányt szenvedtek. Cserébe csupán annyit kértünk, hogy lojális módon szigorúan tartásuk be a békeszerződésben foglaltakat, és tartózkodjanak mindennemű irredenta propagandától hazánkban. Ez határozta meg tevékenységünket.

Jóllehet nem kívántuk azt a benyomást kelteni, hogy beavatkozunk Magyarország belügyeibe, már az első napokban megértettük, arra kell törekednünk, hogy azokat a pártokat és személyeket segítsük, amelyek és akik révén a Magyarországgal fenntartott kapcsolataink az általunk kívánt irányban és módon alakulnak.

A szocialistákat és a demokratákat s általánosságban a haladó pártokat támogattuk, vagyis azokat, amelyeket főként belpolitikai és társadalmi kérdések foglalkoztattak; ezek nagyobb garanciát jelentettek nekünk a jószomszédi viszony megteremtése tekintetében. A csatolt másolatok bizonyítják, hogy ilyen értelemben, minden erőfeszítést megtettünk.

Én magam nem voltam jelen, amikor a román csapatok bevonultak Budapestre, és akkor sem, amikor József főherceg átvette a hatalmat. Értesüléseim szerint, a főherceg a mi csapataink érkezéséből adódó zűrzavart, valamint a Peydel-kormány [Peidl-kormány – K. A.] gyengeségét használta ki arra, hogy államcsínyt hajtson végre.

Kezdetben várakozó álláspontra helyezkedtünk vele szemben. Amikor azonban a Friedrich-kormány elkövette azt a hibát, hogy ostromállapotot rendelt el a hadseregünk által elfoglalt Budapesten, és saját emberüket akarták ki nevezni Prefektusnak [...] Szatmárnémetiben, a Szövetséges Hatalmak melletti energikus közbelépésünk eredményeként a Legfelsőbb Tanács a beavatkozás mellett döntött, József főherceget és a Habsburgokat bukottaknak és »nemkívánatos elemeknek« nyilvánította.

Friedrich Úr ezt követően megpróbált választást kiírni, felhasználva a mi csapataink jelenlétét, hogy többségi támogatást szerezzen. Mi ezt kategorikusan elleneztük: mivel az általa vezetett kormány nem nyújtott megfelelő garanciát a szabadságra. Az ott tartózkodásunk ideje alatt mindvégig a legtelje-

sebb gyülekezési szabadságot biztosítottuk, engedélyeztük a szocialista pártok valamennyi gyűlését, és megakadályoztuk, hogy bárkit is vallási okok miatt üldözzenek.

Irattartóink rengeteg demokratáktól, szocialistáktól származó köszönő levelet, továbbá tömérdek petíciót tartalmaznak, melyekben dolgozók ezrei kérik csapatainkat, hogy a kiürített területekre vonuljanak ismét be, mert félnek a magyar fehérterrortól. Éppenséggel a kiáltványaink, amelyek csatolva vannak, mutatják azt a szándékot, mely vezetett minket: megvédeni a demokrácia meglévő értékeit a reakciós irányzatokkal és az elnyomással szemben. Engem is zsidónak néztek, mert el sem tudták képzelni a magyarok, hogy mi, az antiszemitanak bélyegzett románok, gátat akarunk szabni a zsidóüldözésnek.

Amikor a mi parancsnokságunk ráeszmélt arra, hogy a magyarok katonai tilalmunk ellenére titokban fegyverkeznek, és a frontról hazatért fiatalok toborzásába kezdtek, akkor a Legfelsőbb Tanácsot képviselő Szövetséges Hatalmak tábornokaival közölte [a parancsnokság – K. A.] Friedrich úr és a honvédelmi miniszter [Schnetzer Ferenc – K. A.] letartóztatására vonatkozó szándékát. A szövetségesek, akárcsak más kérdésekben is, nem jutottak egyezsége, haboztak, végül az ötletet elvetették.

A Főbiztosságnak nem volt kapcsolata sem Friedrichhel, sem Horthy admirálissal, egyszer sem találkoztunk velük.

A parancsnoksággal együtt tiltakoztunk az ellen, hogy Horthy hadsereget szervezzen a mi zónánkon túl eső területeken. Rámutattunk arra, hogy a rendfenntartó erők szervezése csak álca, egy új magyar hadsereget akarnak létrehozni, amely veszélyt jelent számunkra a kivonulás idején. Mindez azt jelenti majd, hogy meghíúsul a demokratikus kormány felállításának terve, hiszen kivonulásunk esetén az lesz a helyzet ura, aki fegyveres erővel rendelkezik. Horthy ugyanis olyan diktatórikus rendszert szeretne bevezetni, amely a Habsburg Monarchia újjászületését célozza meg.

Ebben a kérdésben sem tudtunk megegyezni a Legfelsőbb Tanáccsal. A szövetségesek tábornokai – a realitásokat és a körülményeket figyelmen kívül hagyva – mereven ragaszkodtak a Párizsban kapott eredeti irányelvekhez, vagy nem látták el őket megfelelő utasításokkal, mozgásterük szűk volt. Nem egyszer fordult elő, hogy a megbeszéléseink során erről panaszkodtak.

Abban az időben, amikor Sir George Clerk egy koalíciós kormány összetételén fáradozott, azt kértem, hogy a demokraták és a szocialisták minél nagyobb számban képviseltesék magukat. Amikor pedig fülembe jutott a hír, miszerint a jelöltek között van a románellenességéről ismert Bethlen [István – K. A.] gróf, formálisan vétóztam. Mihály úr [Theodor Mihali, 1855–1934 – K. A.], a Szenátus jelenlegi alelnöke, segíteni igyekezett abban, hogy a kormányba minél több demokrata kerüljön.

Igyekeztem úgy cselekedni – amennyire csak lehetett –, hogy minél rövidebb időt vegyen igénybe a megszállás, s a magyarok számára ez minél kisebb terhet jelentsen. Arra törekedtem, hogy csökkentsem a rekvirálások és a javak elkobzásának mértékét, hogy a szegényeknek védelmet nyújtsak. Még az is előfordult, saját hazánkból is élelmet szállítottunk, hogy Budapest lakosságát ellássuk, s az vezérelt minket, hogy bárhogyan is alakuljon a magyarokkal való viszonyunk, mint megszállók emberiség szempontból kötelesek vagyunk a lakosság szenvedését a lehető legkisebbre csökkenteni. Nem volt ez egyszerű, mert a bolsevikok mindent tönkretettek, s gyakran nem kaptunk a magyar hatóságoktól elegendő segítséget. Hadtestek mellett ingyenkonyhákat hoztunk létre, ahol meleg ételt osztottunk a rászoruló szegényeknek. A magyar intrikák, melyeknek az volt a szándékuk, hogy ellentétet szítsanak a szövetségesek között, ugyancsak megnehezítették a dolgunkat.

Amikor vissza kellett vonuljunk, csupán humanitárius érzésektől vezéreltetve, a Kuhn Béla [Kun Béla – K. A.] hadseregéből ejtett foglyainkat nem engedjük, hogy a magyar kormány bosszújának áldozataivá váljanak, és átadtuk őket a szövetségeseinknek.

Brătianu miniszterelnök utasításaival összhangban bennünket semmilyen bosszúvágy nem vezérelt Magyarországon, igyekezetünk együttműködni a szövetségeseinkkel, s olyan nagylelkű politikát folytattunk, amely reményeink szerint a normális kapcsolatok létrehozását segíti elő a születendő békeszerződés lojális tiszteletben tartásának alapzatán.

Const. Diamandy¹⁵

15 Forrás: Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe <https://www.facebook.com/photo/?fbid=140135574022596&set=pcb.140141850688635>; (a letöltés ideje: 2023. augusztus 22.)

Joggal tehető fel a kérdés: mit bizonyítanak a fenti dokumentumok, valamint a Külügyminisztérium Diplomáciai Levéltárának közösségi oldalán közölt fényképek, melyek egyikén, a képalírás szerint, rákospalotai táplálkozó gyerekek között álló román katonák is láthatók?¹⁶ Más történelmi források szerint semmit! Mindezek nem cáfolják Bandholtz állításait. Meglátásunk szerint a román történészek, mind a történelmi ismeretterjesztő platformokon, mind a közösségi médiában, igyekeznek Harry Hill Bandholtzt olyannak beállítani, aki visszaemlékezéseiben meghamisítja a tényeket. Azaz egy szélhámos, aki alátámasztja a magyarok által szajkózott „rágalmakat”. De nézzünk néhány olyan bizonyítékot, amelyek cáfolják mindazokat az állításokat, amelyek – mint láttuk a fentiekben – az általános román történelmi felfogás részét képezik az 1919-es román megszállással kapcsolatban, s jól szemléltetik azt, hogy Bandholtz állításait korántsem a magyarok iránt érzett szimpátiája és/vagy a románokkal szembeni ellenszenvé szülte, azaz az amerikai tábornok nem egy hantázó szélhámos.

Constantin Diamandy visszaemlékezésének végén azt olvashattuk, hogy „Brătianu miniszterelnök utasításaival összhangban bennünket semmilyen bosszúvágy nem vezérelt Magyarországon, igyekeztünk együttműködni a szövetségeseinkkel, s olyan nagylelkű politikát folytattunk, amely reményeink szerint a normális kapcsolatok létrehozását segíti elő a születendő békeszerződés lojális tiszteletben tartásának alapzatán”. Florin Constantiniu – több román történész kollégájával egyetemben¹⁷ – azt állítja a *Historia* címet viselő román szakfolyóirat 2019 nyarán megjelent centenáriumi különszámában, hogy „az orosz bolsevizmus magyar nyúlványai felszámolásának” gondolata vezérelte a román csapatok intervencióját.¹⁸ A „Pontosan melyik nap foglalták el a román csapatok Budapestet?” kérdés körül kialakult vita azonban a fentieknek teljesen ellentmond. A közhiedelem ellenére Gheorghe Rusescu ezredes katonái már augusztus 3-án este megjelentek Budapest utcáin, ám függelmi (Rusescunak nem volt erre utasítása), és hiúsági okok miatt (Mărdărescu presztízskérdést

16 <https://www.facebook.com/photo/?fbid=140135420689278&set=pcb.140141850688635>; (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 22.)

17 Lásd *Kö* 2022, 253–261.

18 Constantiniu 2019, 49.

csinált belőle, tekintettel arra, hogy augusztus 4-én töltötte be életének 55. évét!) a román hadtörténelemben az augusztus 4-i dátum rögzült. Mindez jól szemlélteti – cáfolva a román történészi álláspontot, s alátámasztva az amerikai tábornok naplójában többször előforduló megállapítást –, hogy a román csapatok előrenyomulása presztízs és büntető jellegű akció volt a korábbi, „magyarok okozta” sérelmekért.

Ionel Grigorescu szerint – mint olvashattuk – az állítás, mely szerint a Nemzeti Múzeumot a román csapatok megkísérelték kifosztani, csupán „magyar rágalom”. Bandholtz naplója szerint budapesti tartózkodásának végén már nemcsak ő maga, hanem olasz és francia megbízottak is hangot adtak nemtetszésüknek a román hadsereg és politika állandó szószegései és rablásai vonatkozásában. Hogy ez valóban így volt, azt bizonyítja, hogy a román hadsereg rablásait pártállástól és nemzeti hovatarozástól függetlenül minden megfigyelő jelentette. A francia jelentések is ékes bizonyítékai annak, hogy a román rekvirálás hihetetlen mértékeket öltött.¹⁹ Fontos megemlíteni, hogy a két világháború közötti román történetírás egyes alakjai, például Gheorghe Brătianu – az 1920-as „államalkotó” fia –, is elismerték a mértéktelen román fosztogatást, míg a későbbi évtizedek kutatói napjainkig bezárólag igyekeznek tagadni mindenek tényét. Brătianu a következőket írta: „1920 és 1921 folyamán az állomásokon még ott rozsdásodtak a Magyarországon elkobzott mozdonyok és vasúti kocsik, amelyeket az adminisztráció trehányysága nem volt képes felhasználni [...], feltehető, hogy egy háború által megkínzott országból érkezvén egy másikba, amely addig mentes volt ellenséges csapatok jelenlététől, tisztjeink és katonáink, akik sok helyen bukkantak Romániából elszállított [hadi]anyagok nyomára, néha többet elvettek, mint amennyire joguk volt.”²⁰

A Diamandy-féle visszaemlékezésben a következő áll: „Igyekeztem úgy cselekedni – amennyire csak lehetett –, hogy minél rövidebb időt vegyen igénybe a megszállás, s a magyarok számára ez minél kisebb terhet jelentsen. Arra törekedtem, hogy csökkentsem a rekvirálások és a javak elkobzásának mértékét, hogy a szegényeknek védelmet nyújtsak. Még az is előfordult, saját hazánkból

19 A jelentések pontos lelőhelyére hivatkozik: Ormos 1984, 429.

20 Brătianu 1940, 143. Hivatkozik rá: Borsi-Kálmán 2022, 36.

is élelmet szállítottunk, hogy Budapest lakosságát ellássuk, s az vezérelt minket, hogy bárhogy is alakuljon a magyarokkal való viszonyunk, mint megszállók emberiességi szempontból kötelesek vagyunk a lakosság szenvedését a lehető legkisebbre csökkenteni.” Gheorghe Mărdărescu ellenpamfletjében az szerepel, hogy nem volt tudomása József főhercegnek átadott ultimátumról.²¹ Nos, a magyar kormánynak átnyújtott 1919. augusztus 5-ei román ultimátum az összes hadianyag átadását, 300 000 román katona teljes felszerelését, a magyar vasutak 50%-át, a magyar marhaállomány és a mezőgazdasági gépek 30%-át, 20 000 vagon búzát, 10 000 vagon kukoricát, 5000 vagon zabot és számos más árut követelt Magyarországtól. A magyar kormánynak az ultimátumra 12 órán belül választ kellett adnia. Clemenceau szinte rögtön értesült erről, s magához hívatta a román delegációt, tudomásukra hozva, hogy megtiltja a külön fegyverszüneti megállapodásra vonatkozó kísérleteket. A magyar kormány sem volt hajlandó aláírni a feltételeket, válaszul a román csapatok megszállták a Dunántúl északnyugati részét.²² Mindezek alapján joggal tehetők fel a következő kérdések: Vajon mennyire vették figyelembe a románok az éhező magyar lakosság helyzetét? Milyen élelmiszer-szállítmányok érkeztek a főváros szegényeinek ellátása céljából? Igaz, a megszálló románok – Diamandy szavait idézve – „humanitárius érzésektől vezérelt” tetteit már fél évvel korábban megtapasztalhatta a magyar lakosság, amikor – csak, hogy két példát említsünk – 1918 decemberének közepén a marosvásárhelyi kórház teheneit román katonák egy törzsorvos (!) vezetésével elhajtották, így a betegek tej nélkül maradtak; valamint akkor, amikor a román nemzetőrség 200 vagon tűzifa Budapestre szállítását akadályozta meg.²³

Összegzésként az alábbi következtetéseket vonhatjuk le. Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok naplója megjelenését követően szinte rögtön a román támadások keresztüzébe került. A Magyar Királyságot megszálló román hadseregről és a román politikusok viselkedéséről írtak miatt igyekeztek a kortársak és a későbbi román történetírás is az amerikai tábornokról azt a látszatot kelte-

21 Lásd Ungvári 2000.

22 Lengyel 2020, 344.

23 Raffay 2019, 203–205.

ni, hogy egy hantázó szélhámos, akinek egyetlen szava sem hihető el. Mindezeket alátámasztandó különböző román levéltári dokumentumokkal próbálták a naplóban állítottakat cáfolni. A Magyar Nemzeti Múzeum kifosztására tett kísérlet kapcsán is az az általános konszenzus román szakmai berkeken belül, hogy az amerikai tábornok csak és kizárólag magyar szemszögből mutatta be az esetet, miközben a múzeum vezetői beleegyeztek abba, hogy az erdélyi mőtárgyak egy részét visszaszolgáltatják a Román Tudományos Akadémia Könyvtárából 1917-ben ellopott dokumentumokkal együtt. Bár szinte egységes a román álláspont a rekvirálásokról, vagyis tagadja, hogy történt ilyen, a két világháború között akadt olyan román történész, aki beismerte annak drasztikusságát. Bár e sorok szerzője sem tekinti a Bandholtz-naplót elfogulatlannak, s nem gondolja, hogy minden sora kész tényként kezelendő, ugyanakkor más – és nem csak magyar (!) – történelmi forrást segítségül hívva, a román megszállás kapcsán elmondható, hogy a Bandholtz által leírtak közelebb állhatnak a realitáshoz, mint Mărdărescu, Diamandy vagy éppenséggel a román történészek állításai. Bár volt és van szándék arra vonatkozóan, hogy Harry Hill Bandholtz alakjáról egy hamis kép rajzolódjék ki az utókorban, az amerikai tábornok inkább tekinthető múzeumi kincsek megmentőjének, mintsem hantázó szélhámosnak.

IRODALOMJEGYZÉK

- A Román Külügyminisztérium Diplomáciai Levéltárának Facebook-oldala. <https://www.facebook.com/arhivelediplomaticeMAE> (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 6.)
- Borsi-Kálmán 2022.** Borsi-Kálmán Béla: Vae victis, avagy a „húr túlfeszítése” – Magyarok és románok amerikai tükörben. *Magyar Szemle*, 31. (2022) 1–2. 6–19.
- Brătianu 1940.** Brătianu, Gheorghe: *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui I. C. Brătianu*. București, Ed. Cartea Românească, 1940.
- Constantiniu 2019.** Constantiniu, Florin: „La Budapesta”. *Historia*, 27. (2019/ iunie) 48–49.
- Elter 2019.** Elter Tamás: A rettenthetetlen tábornok, aki kiverte a fosztogató románokat a Nemzeti Múzeumból. <https://www.origo.hu/tudomany/20191005--bandholtz-amerikai-tabornok-hatarozott-fellepesevel-orokre-beirta-nevet-a-magyar-tortenelembe.html> (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 6.)
- Grigorescu 2019.** Grigorescu, Ionel: Istoria, folosită pentru a ponegri imaginea României. [Történelem, amit Románia lejáratására használnak] https://historia.ro/sectiune/actualitate/istoria-folosita-pentru-a-ponegri-imaginea-568598.html?fbclid=IwAR0aTqGERdH5uIM7n2gAcWCyj30RsXy_JNKQwSdRUVWnvXxjWA0JMaZuvrg (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 6.)
- Köő 2022.** Köő Artúr: „Románia az egyetlen ország, amely elfoglalta ellenségének fővárosát”. Budapest 1919-es megszállása napjaink román történetírásának tükrében. In: Miklós Péter – Vizi László Tamás (szerk.): *Összeomlás, terror, Trianon*. Ráció Kiadó, Budapest – Székesfehérvár, 2022. 253–261.
- Lengyel 2020.** Lengyel Gábor: *A Bandholtz-Napló. Román megszállás Magyarországon*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2020.
- Ormos 1984.** Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Raffay 2019. Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben*. Kárpátia Stúdió, Körös-tárkány–Kápolnásnyék, 2019.

Ungváry 2000. Ungváry Krisztián: „Sacco di Budapest”, 1919. Gheorghe Mărdărescu tábornok válasza Harry Hill Bandholtz vezérőrnagy nem diplomatikus naplójára. *Budapesti Negyed*, 8. (2000) 3–4. (29–30.) <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00023/ungvary.html> (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 6.)